

ORTA ASYA'DA ÇİN ETKİNLİĞİ VE KÜRESEL OYUN

Oya EREN ÖZER

30.12.2009

30 Aralık 2009 Göktürk TÜYSÜZOĞLU Küresel mücadele tüm hızıyla sürerken, küresel aktörlerin kendilerini çevreleyen bölgeler üzerinde de egemenlik kurmaya çalıştıklarına tanık oluyoruz. Bu konuda başı çeken ABD, son zamanlarda kendi yakın çevresi üzerindeki etkinliğini kaybetme noktasına geldi. Latin Amerika'da yükselen sol ve ulusalcı dalga ABD'yi oldukça güç duruma sokarken, Soğuk Savaş Dönemi'nden beri yakın çevre olarak gördüğü Avrupa'da Amerikan karşıtı dalganın hemen her gün yükseliyor olması da ABD Yönetimi'nde tedirginliğe neden oluyor. Fakat, ABD Yönetimi büyük bir yanılğı içerisinde düşerek, öncelikle kendi yakın çevresi ile ilişkilerini düzeltmektense, başka sorunlu bölgelere el atıyor ve kendi dış politika ajandasını daha da karmaşık hale sokuyor. Bir başka küresel aktör olan Rusya'nın da yakın çevre politikasına önem verdiğini ve eski Sovyet etki alanında ekonomik ve askeri anlamda hakimiyet kurmaya çalıştığını görüyoruz. 2008 Ağustos'unda yaşanan Gürcü-Rus Savaşı'nı bu konuda önemli bir simge olarak görebiliriz. Rusya, aynı zamanda Orta Asya ve Doğu Avrupa ile de çok yakından ilgileniyor. Çin de kendi bölgesinde elini güçlendirebilmek ve küresel rekabette ön plana çıkabilmek için Pasifik'te Japonya ile iyi ilişkiler kurmaya çabalarken batı yönünde de Orta Asya'ya olan ilgisini arttırıyor. Aslında Orta Asya Bölgesi, Hindistan dahil tüm küresel aktörlerin oldukça ilgi duydukları bir bölge konumunda. Bölgenin Hindistan, Çin ve Rusya gibi önemli aktörlere komşu olması, enerji kaynakları konusunda oldukça zengin olması ve jeopolitik teorilere de konu olmuş coğrafi konumu birçok küresel oyuncunun bu bölgeye ilgi duymasına neden oluyor. Üstelik, bu bölgede yer alan Türki devletler ve Afganistan'ın bölgenin siyasal ve ekonomik gerekliliklerini karşılayamayacak kadar zayıf olmaları, diğer aktörlerin iştahını kabartıyor. Soğuk Savaş sonrası, dünyanın enerji ihtiyacını karşılayan bir enerji baronu haline gelmiş olan Rusya'nın, bu konumunu sağlayan en önemli faktörlerden biri de bu bölgenin sağladığı ucuz enerji kaynakları. Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan gibi devletler, enerji kaynaklarını Batı'ya ulaştırmak için bugüne kadar hep Rusya'ya bağımlı kaldılar ve bu da Rusya'nın gücünü asimetrik bir şekilde arttırdı. Bugün ise, AB'den Çin'ine kadar neredeyse tüm aktörlerin bu coğrafyada yer alan devletler ile ilişkilerini sıkılaştırdıklarını görüyoruz. Henüz birliğini sağlayamamış olsa da AB dahi bu bölgeye çok büyük bir ilgi duyuyor ve neredeyse her ay Avrupalı bir heyet bölgeyi ziyaret ediyor. Yine, Afganistan Operasyonu sonrası konjonktürel olarak artan Amerikan Etkisi'nin Özbekistan'da yaşanan olaylar ve bölge devletlerine yansıyan Rus Baskısı sonrası bir azalış göstermesine karşın hala önemli bir seviyeyi koruduğunu gözlemleyebiliyoruz. Hindistan ise, bölgenin güneyinde yer alan önemli bir güç olarak yavaş yavaş Orta Asya sorunlarına eğilmeye başlıyor ve bölgeye ilgi konusunda diğer aktörlerle arasında bulunan oldukça büyük sayılabilecek boşluğu kapatmaya çalışıyor. Bölgenin en önemli gücü olma yolunda emin adımlarla ilerleyen Çin ise, çok çeşitli yöntemler uygulayarak yanı başındaki Orta Asya Devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışıyor. Türki devletlere yaptığı ekonomik yardım gün geçtikçe büyüyen ve bölgedeki enerji kaynaklarını kendisine bağlayabilmek için oldukça büyük yatırımlar yapan Çin, aynı zamanda bu bölgeyi kendi mallarını satabileceği yakın bir pazar olarak görmektedir. Çin ile Türki devletler arasında teröre karşı işbirliğinden İpek Yolu'nun

canlandırılmasına kadar çok çeşitli alanlarda ortak çalışmalar yapılmaktadır. Çin'in, Orta Asya ülkeleri ile yaptığı büyük çaplı ekonomik ve siyasal antlaşmaların arkasında, Çin'in bölgenin enerji kaynaklarını kendisine çekebilme isteği yatıyor. Büyüyen ekonomisi için enerjiye ihtiyacı olan ve bu enerji kaynaklarını oldukça güvensiz bir durum arz eden Ortadoğu'dan almak istemeyen Çin, yanı başındaki Orta Asya Ülkeleri'nin zengin enerji kaynaklarını kendisine çekerek Malacca Boğazı'nın kendisine çıkardığı ulaştırma zorlukları ve güven sorununu aşmaya çalışmaktadır. Enerji güvenliği tüm dünya ülkeleri için olduğu gibi Çin için de çok önemli ve özellikle ABD ve Rusya Çin'in büyümesini engellemek için çeşitli oyunlar oynamaktadırlar. Amerikan etkisinin çok büyük olduğu Ortadoğu ve küresel oyunda en önemli rakiplerinden biri olan Rusya'ya enerji anlamında bağımlı olmak kuşkusuz Çin için en büyük korkulardan biridir. Geçtiğimiz günlerde Orta Asya'daki güç paylaşımını ve bölge ile ilgili enerji ulaştırma projelerini çok yakından ilgilendirebilecek önemli bir olay yaşandı. Çin'in yapımı için çok büyük emek harcadığı ve oldukça maliyetli bir proje olan Türkmenistan-Özbekistan-Kazakistan-Çin Doğalgaz Boru Hattı açıldı ve Çin'in Rusya ile Ortadoğu'ya olan bağımlılığı bir miktar daha azaldı. Bu boru hattı Çin Ekonomisi için rahat bir nefes alma anlamına gelirken, Çin Dış Politikası için de büyük bir zafere işaret etmektedir. ABD ve Rusya'nın bu projenin gerçekleşmemesi için büyük çaba harcamalarına rağmen, büyük bir siyasal kararlılık ortaya koyan Çin ve bölge ülkeleri, bu proje aracılığıyla birbirlerine biraz daha bağlandılar. Kuşkusuz, bu proje Çin'in gelecek planlarını çok olumlu etkileyecek bir nirengi noktası olacaktır. Fakat, bu projenin gerçekleştirilmiş olması Türkmenistan ve Kazakistan'ın Rusya'dan uzaklaşması anlamına gelmemelidir. Her iki devlet de kendi enerji nakil hatlarını çeşitlendirme ve tek bir aktöre bağımlı olmama planını uygulamaktadırlar. Yine de Rusya bu ülkelerin yurtdışına gönderdiği doğalgaz ve petrolün önemli bir kısmını kontrol etmektedir. Çin'in gerçekleştirdiği bu son proje kendisine önemli bir artı puan kazandırmış olmasına rağmen, bu ülkenin Rusya'nın Orta Asya Ülkeleri üzerindeki nüfuzuna ulaşabilmesi için daha çok ekonomik yardım, daha çok siyasal destek ve daha çok yatırım yapması gerekmektedir. Çin'in kendi topraklarındaki Uygur Türkleri'ne yapmış olduğu mezalim de Orta Asya Türk Devletleri ile ilişkilerinin gelişmesinin önündeki önemli engellerden biridir. Orta Asya Türk Devletleri ile Çin arasında kurulan boru hattı sayesinde Hazar Denizi'nin enerji kaynakları Çin'e akacak. Türkmenistan ve Kazakistan Çin'in dışında Rusya'ya da önemli miktarda doğalgaz veriyorlar. Bu durum Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılamak amacını güden ve AB'nin, Rusya'nın enerji arzındaki tekel konumundan kurtulmasına imkan verecek olan, ABD'nin de desteklediği NABUCCO Projesi'nin gerçekleşme ihtimalini daha da azalttı. NABUCCO'nun en önemli sorunu olan kaynak yetersizliği sıkıntısı, Türkmen Gazı'nın önemli bir bölümünün Çin'e akması ile daha da artacak. Bu durum projenin gerçekleşmesi ihtimalini azaltırken, Rusya'nın da ekmeğine yağ sürdü. Ruslar, Çin'in Orta Asya Bölgesi'ndeki artan etkinliğinden şikayetçi olmalarına rağmen, kendilerini zor durumda bırakacak olan NABUCCO Projesi'nin gerçekleşme ihtimalinin azalmasından dolayı da memnunlar. Çin'in bu Orta Asya hamlesi, AB ve ABD'nin bölgede hakim güç olabilme iddialarına ket vurmuş ve bölgedeki insiyatifi Çin'in devralmasını sağlamıştır. Çin'in yeni hedefi hızlı tren projeleri ve geniş otoyollarla Orta Asya Coğrafyası'nı kendi anakarasına bağlamaktır. Boru Hattı'nın açılış töreninde taraflar bu konuda da yakın bir politika izleyeceklerini ve Çin ile Orta Asya'nın bütünleşmesi ve İpek Yolu'nun canlandırılması için çalışacaklarını ortaya koydular. Kuşkusuz, ne Rusya ne de ABD ve AB bu durumdan memnun olmadılar. Bu nedenle önümüzdeki dönemde Rusya-ABD ve AB'nin yanlarına Çin'in ezeli rakibi Hindistan'ı da alarak Çin'e karşı ortak bir mücadeleye girmeleri beklenebilir. Bu durum Orta Asya Coğrafyası'nın daha da karışmasına ve Ortadoğu'ya benzemesine neden olabilir. ABD'nin, önümüzdeki dönemde önceliğinin Afganistan olması ve Afganistan'ın Orta Asya'daki merkezi konumu Çin'in Orta Asya Açılımı ile birleştirildiğinde, Orta Asya'nın daha da ısınacağını

söylemek mümkündür.

Kaynak/Source: